

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

КОСТЕЦЬКА ІРИНА ІВАНІВНА

УДК 332.1; 33.711

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»

Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2024

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України
Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант доктор економічних наук, професор
ЄРМАКОВ Олександр Юхимович

Опоненти: доктор економічних наук, доцент
БОРЩЕВСЬКИЙ Віктор Валентинович,
Заклад вищої освіти
«Український католицький університет»,
завідувач кафедри державного управління

доктор економічних наук, професор
ГОНЧАРЕНКО Ірина Василівна,
Миколаївський національний аграрний університет,
професор кафедри публічного управління
та адміністрування і міжнародної економіки

доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН
ПРОКОПА Ігор Васильович,
Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
головний науковий співробітник
відділу економіки і політики аграрних перетворень

Захист відбудеться «31» січня 2025 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України
за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів
і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний
корпус № 4, кімната 41а

В. о. вченого секретаря докторської
спеціалізованої вченої ради

Юлія НЕГОДА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі економічного розвитку стратегічне планування відіграє вирішальне значення при синхронізації дій і визначенні критичних ресурсів для досягнення успішного сільського розвитку в Україні. При цьому суттєво видозмінюються функції, а сам процес сільського розвитку дедалі більше стає інструментом підвищення конкурентоспроможності територій і регіонів, засобом згуртування різних суб'єктів територіального розвитку навколо нових цінностей і довгострокових пріоритетів. Щодо багатофункціонального розвитку сільських територій, то це не є сьогодні новою концепцією. Він передбачає, насамперед, диверсифікацію сільського господарства, тобто відхід від його монофункціональності, а саме виробництва переважно сільськогосподарської сировини. Багатофункціональний розвиток забезпечує раціональне включення нових несільськогосподарських функцій у сільський простір. Як результат, можна стверджувати, що між модернізацією сільського господарства та диверсифікацією сільських територій існує тісний зв'язок, що загалом формує сільський розвиток у його сучасному розумінні. Проте виникає низка проблем організаційно-економічного плану, які потребують розроблення комплексної системи заходів і відповідних програм для успішного сільського розвитку за умов сьогодення і передбачуваного повоєнного відновлення України.

Концепція сталого соціально-економічного розвитку сільських територій України включає в себе економічну, екологічну та соціальну безпеку країни. Ефективне її впровадження залежить не лише від результативної діяльності сільськогосподарських та агропромислових підприємств, які розміщені та функціонують на сільських територіях, а й, насамперед, – від розроблення новітньої політики сталого розвитку. Опрацювання низки фундаментальних досліджень українських та зарубіжних вчених з проблем сучасного сільського розвитку дає підстави стверджувати, що цей напрям стрімко розвивається і є перспективним у контексті євроінтеграції України.

Базуючись на інтегрованих стратегічних підходах, які відображають пріоритети політики Європейського Союзу, а також потреби конкретної території, програми сільського розвитку підтримують різноманітну суспільну діяльність у цій сфері. Діяльність зацікавлених сторін спрямована на: подальшу модернізацію сільських територій; залучення інвестицій в інфраструктуру; проекти у сфері цифрового зв'язку та розбудову низових місцевих (локальних) ініціатив. Від початку XXI ст. політика розвитку ЄС, зокрема територіальної згуртованості, наголошує на ролі знань, інституцій і місцевої культури. Це привернуло увагу зацікавлених сторін регіонального та місцевого розвитку до типу діяльності й очікуваних ефектів, що стосуються динаміки сільських територій, їх характеру, різноманітності, мінливості, а також різної стійкості/чутливості до тих процесів, що відбуваються в сучасному середовищі.

Стратегічне планування є впорядкованим методолого-методичним інструментом уявлення бажаного майбутнього та перетворення цього бачення в загальноовизначені цілі й послідовність кроків (алгоритм) щодо їх реалізації. Надзвичайно важливо застосовувати цей інструмент для узгодження зусиль і визначення критичних ресурсів для досягнення бажаних цілей. Різноманітність наявних сьогодні стратегій потребує дотримання принципів узгодженості та цілісності як у територіальному вимірі (між послідовними адміністративними рівнями: ЄС – національний – регіональний – місцевий), так і державному (між міністерствами та відомствами). Виконання цієї умови дає можливість взаємної координації планових документів органами влади різних рівнів, міністерствами та установами з метою досягнення бажаних синергетичних і мультиплікаційних ефектів, а також отримання фінансової та інституційної підтримки від ЄС. В Україні інструмент стратегічного планування в державному секторі доволі новий, найбільшій популярності він набув під час втілення реформи децентралізації. Після отримання Україною статусу кандидата в ЄС у 2022 р. виникають зобов'язання щодо відповідності стратегічних документів стандартам ЄС. Тому постала більша потреба щодо вивчення системи

планування для підготовки якісних і ефективних документів, які б відповідали нормам Європейського Союзу.

Отже, дане дисертаційне дослідження у сфері стратегічного планування сільського розвитку є актуальним, оскільки в ньому розглянуто основні соціально-економічні проблеми сталого розвитку та управління сільськими територіями не лише в Україні, а й Європейському Союзі у цілому. За отриманими результатами сформовано відповідні науково обґрунтовані пропозиції та практичні рекомендації щодо вдосконалення системи підтримки, управління та моніторингу сталого розвитку сільських територій в Україні. Відповідно до виокремленої наукової проблематики дослідження зосереджено на детальному вивченні стратегічного планування сільського розвитку на локальному рівні.

Основи теоретичного дослідження стратегічного планування та його інституційного забезпечення викладено у фундаментальних працях таких українських і зарубіжних науковців, як: М. Бриль, З. Бурик, Н. Вдовенко, В. Геєць, О. Дацко, О. Єрмаков, В. Жук, М. Ільчук, Н. Капінос, С. Кваша, О. Кравченко, М. Лущик, О. Місяйло, М. Могилова, О. Очеретяна, Т. Прядка, Ю. Скляр, О. Солосіч, Н. Станасюк, А. Третяк, Л. Хомич, М. Шашина, М. Cieślak, A. Czarnecki, P. Drucker, D. Freedman, J. Gościński, A. Klasik, A. Kołodziejczak, J. Penc, M. Porter, A. Wiatrak.

Значний внесок у дослідження проблем сільського розвитку належить українським і зарубіжним вченим, серед яких: О. Бородіна, В. Борщевський, Ф. Важинський, Н. Венгерська, І. Гончаренко, Ю. Губені, О. Гуторова, О. Єрмаков, С. Качала, С. Кваша, Е. Лібанова, Ю. Лупенко, М. Малік, М. Мельник, О. Нечипоренко, І. Прокопа, П. Саблук, О. Скидан, М. Талавиря, М. Тимошенко, В. Ткачук, Л. Шинкарук, В. Юрчишин, M. Adamowicz, J. Bański, B. Baran-Zgłobicka, A. Czarnecki, M. Furmankiewicz, A. Jezierska-Thöle, M. Kłodziński, M. Stanny, H. Pondel, A. Rosner, J. Wilkin.

Хоча зазначеними науковцями зроблено значний внесок, зважаючи на багатоаспектність дослідження стратегічного планування сільського розвитку в сучасних умовах трансформації аграрного сектору, подальшого узгодження потребує низка теоретичних, методологічних та практичних аспектів щодо формування наукових засад успішного соціально-економічного розвитку сільських територій. Системоутворюючі принципи, закономірності та фактори, що впливають на розвиток аграрної сфери України в умовах світової глобалізації залишаються недостатньо чітко сформульованими й обґрунтованими. Потребує удосконалення методологічний інструментарій та розроблення пропозицій щодо стратегічного планування сільського розвитку в Україні на підставі вивченого європейського досвіду в контексті інтеграції та підготовки пропозицій щодо планів повоєнної відбудови України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано на кафедрі економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України відповідно до плану наукових досліджень за темою «Наукові засади ефективного господарювання в агропромисловому виробництві» (номер державної реєстрації 0116U001708), в межах якої авторкою проаналізовано програми щодо впровадження зеленої економіки в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу, розроблено практичний інструментарій щодо можливості імплементації успішно діючих зарубіжних проєктів; розглянуто концептуальні засади стратегії Smart Villages як нового підходу до інноваційного сільського розвитку і формування енергонезалежності сільських територій. Дослідження проводилося здобувачкою також на кафедрі просторової політики та планування Університету Марії Кюрі-Складовської (Республіка Польща) відповідно до плану реалізації грантів Вишеградського фонду (номери грантових договорів ID 52110307, ID 52211399) за темою «Напрями сталого розвитку сільських територій: європейський досвід та українські реалії», а також Польського національного агентства з питань академічного обміну (номер договору BWS/ZAP/2022/1/ 00172/U/00001) за темою «Сталий розвиток сільських територій у контексті євроінтеграції України в умовах війни».

За результатами наукової діяльності авторкою дисертації отримано Нагороду імені Івана Виговського за заслуги громадян України в розвитку науки, культури та громадського життя (під патронатом Президента Республіки Польща, рішення Капітули (Колегії) польських університетів від 15.04.2024 р.).

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення і розвиток теоретико-методологічних і методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо стратегічного планування ефективного сільського розвитку в Україні.

Досягнення поставленої мети вимагало вирішення таких завдань:

- дослідити еволюцію наукових поглядів щодо сільського розвитку та сформулювати концептуальні засади стратегічного планування як наукового підґрунтя для проведення системного дослідження;

- висвітлити роль стратегічного планування у досягненні Цілей Сталого Розвитку для підвищення ефективності сільського розвитку України;

- опрацювати методологічні підходи до дослідження процесу стратегічного планування і сільського розвитку як передумови підвищення ефективності стратегічних документів;

- здійснити аналіз тенденцій сучасного стану сільського розвитку в Україні та визначити його особливості в контексті європейського досвіду;

- провести комплексну діагностику функціонування сільських територій України та розглянути детермінанти впливу для подальшого ефективного функціонування територіальних громад;

- ідентифікувати й оцінити тенденції розвитку аграрного підприємництва в Україні та його вплив на сільський розвиток у цілому;

- обґрунтувати доцільність створення територіальних об'єднань та з'ясувати їхній вплив на пріоритетні напрями забезпечення сталого сільського розвитку;

- запропонувати модель взаємодії стратегічних документів територіальних громад з урахуванням засад територіального партнерства;

- визначити основні концептуальні засади багатofункціонального сільського розвитку стратегії Smart Villages (розумні села) як інноваційного напрямку стратегічного планування;

- запропонувати наукові підходи та ефективну модель інвестиційного співробітництва для різних інституцій місцевого рівня;

- розробити методiku моніторингу показників ефективності стратегічного планування для територіальних партнерств;

- поглибити концептуальні засади оцінки пріоритетності інноваційного стратегічного напрямку сільського розвитку для перспективних планів повоєнної відбудови України;

- провести сценарне прогнозування стратегічного сільського розвитку на основі оцінювання його діючих стратегій;

- розробити економіко-математичну модель оцінки реалізації стратегій розвитку територіальних одиниць з використанням територіального партнерства.

Об'єкт дослідження – процес стратегічного планування сільського розвитку в умовах глобальних викликів сьогодення.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методологічних та прикладних засад стратегічного планування для забезпечення сталого сільського розвитку України.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети, сформованих завдань та вибору об'єкта і предмета дослідження в дисертації використано сукупність теоретико-методологічних підходів наукового пізнання явищ та процесів, що дало змогу забезпечити аргументованість, достовірність і наукову обґрунтованість проведеного дослідження. Теоретичною основою дисертаційного дослідження є положення економічної теорії, наукові праці українських і зарубіжних науковців, нормативно-правова база та статистичні дані. Під час проведення дослідження залучалися різноманітні методи для їх опрацювання, зокрема: монографічний метод – для детального вивчення досвіду і стратегічних документів

територіальних одиниць; метод термінологічного аналізу – для уточнення понять «планування», «стратегія», «сільський розвиток»; критичний аналіз – огляд та оцінка наукової літератури з обраної проблематики із застосуванням монографічного методу; статистичний метод – збір та аналіз статистичних даних про досліджувані територіальні одиниці та їх первинні документи; порівняльний аналіз – функціонування сільської місцевості України та Польщі; кейс-метод – характеристика конкретних напрямів сільського розвитку та їх ефективність; абстрактно-логічний метод – формулювання понять, висновки та рекомендації; методи економіко-математичного моделювання – для обґрунтування оптимальних показників при оцінці моніторингу стратегій розвитку громад; графічний – для наочного відображення залученого ілюстративного матеріалу; кореляційний аналіз – для виявлення залежності між гміно-роками при моніторингу стратегії розвитку; метод кластерного аналізу – для побудови економіко-математичної моделі територіального партнерства громад.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі й нормативно-правові акти України, Польщі та ЄС, матеріали Державної служби статистики України та ЄС, періодичні видання, офіційні звіти й аналітичні публікації провідних міжнародних економічних організацій, матеріали українських і міжнародних конференцій, інформація мережі Інтернет, власні дослідження авторки.

У дослідженні проаналізовано процеси, явища, результати 2014–2020 рр., оскільки саме цей часовий проміжок є останнім реалізованим періодом у планових стратегічних документах Європейського Союзу. У зазначених часових параметрах проаналізовано статистичні та аналітичні дані. В окремих випадках для порівняння досліджено попередні етапи планування, зокрема, період 2007–2013 рр. У розділах 3 і 4 дисертації наголос зроблено на перспективі, тому в них частково розглядаються документи наступного планового періоду – 2022–2027 рр. У п'ятому розділі дисертації для визначення ефективності результатів моніторингу охоплено три періоди планування.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних і методичних засад та розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу стратегічного планування сільського розвитку в Україні. За результатами дослідження отримано такі результати, що містять наукову новизну та виносяться на захист:

вперше:

– запропоновано методику моніторингу локальних стратегій, що забезпечує виконання комплексу завдань та ефективну взаємодію на кожному з ієрархічних рівнів при одночасно нових можливостях, обмеженнях і викликах у сучасному середовищі;

– здійснено сценарне прогнозування на основі оцінки стратегій територіальних громад із використанням розробленої бальної системи визначення впливу сильних і слабких сторін на виконання конкретного завдання у стратегії розвитку в умовах невизначеності та глобальних викликів, що дає можливість застосовувати цей метод при різних рівнях ієрархічного поділу розроблення стратегії;

– розроблено: а) модель комплексного стратегічного планування локального сільського розвитку на основі кластерного моделювання, що дозволяє підвищити ефективність функціонування територіальних партнерств через врахування спільних цілей розвитку обраного пріоритетного сектору; б) економіко-математичну модель оцінювання ефективності субстратегії для територіального партнерства на основі методу багатовимірного групування та сукупності показників економічної діяльності громад;

удосконалено:

– систему стратегічного планування відповідно до європейських норм, як передумову ефективного сільського розвитку України в сучасних мінливих умовах ринкового господарювання;

– методологічні підходи до діагностування документів стратегічного планування сільського розвитку за допомогою системи індикаторів, які можуть стати практичним

інструментом оцінювання спроможності стратегічних програм на місцевому рівні для підвищення ефективного сільського розвитку;

- модель взаємодії стратегічних документів на місцевому рівні на засадах територіального партнерства для ефективної реалізації пріоритетного напрямку стратегічного планування в умовах формування сталого сільського розвитку;

- концептуальні підходи щодо сталого сільського розвитку на засадах багатофункціональності та обґрунтовано інструментарій стратегії Smart Village для впровадження інноваційного напрямку стратегічного планування;

- наукові підходи щодо економічної оцінки інноваційності співробітництва з використанням моделі Triple Helix (потрійна спіраль) для налагодження співпраці з об'єднанням різних інституцій на місцевому (локальному) рівні;

набули подальшого розвитку:

- пропозиції щодо застосування концепції багатофункціональності сільського розвитку, яка постає основою в новій сучасній селозберігаючій моделі та є однією з основних складових аграрної політики в Україні у процесі стратегічного планування з урахуванням викликів, обумовлених війною;

- науково обґрунтовані рекомендації з удосконалення сутності, методологічних засад та алгоритмів економічного дослідження на основі проведеного порівняння особливостей сільського розвитку України і Європейського Союзу, що включає в себе економічну оцінку сучасного стану;

- пропозиції щодо формування регіональної політики сільського розвитку та напрямів її імплементації в інституційний простір України для економічного та соціально-культурного розвитку територіальних громад у контексті європейського досвіду;

- рекомендації щодо поширення підприємницької діяльності в сільській місцевості як основного складника сільського розвитку;

- науково-теоретичні підходи до обґрунтування ефективності територіальних партнерств як додаткового інструменту впливу на формування дієвих механізмів підтримки та сталого сільського розвитку при підготовці державних програм підтримки українського села;

- обґрунтування пріоритетного стратегічного інноваційного напрямку сільського розвитку з урахуванням європейських тенденцій «зеленого переходу», що передбачає систематизацію пропозицій та їх впровадження в перспективні плани повоєнної відбудови України.

Практичне значення одержаних результатів. У дисертації запропоновано теоретико-методологічні положення, висновки і пропозиції, придатні до імплементації у практичній діяльності: а) органів виконавчої влади державного і регіонального рівнів, органів місцевого самоврядування в напрямі підвищення ефективності стратегічного планування; б) науково-дослідних установ за профілем наукової роботи в галузі досліджень аграрного сектору і регіональної політики. Високу практичну значущість мають такі розробки, як формування моделі моніторингу місцевих стратегій у територіальних громадах, а саме: збільшення ефективності реалізації проєктів із залученням територіального партнерства, що підвищує загальний ефект діяльності; розроблення організаційно-економічного механізму, спрямованого на впровадження ефективних управлінських рішень щодо державного та ринкового стимулювання певних напрямів стратегічного планування сільського розвитку відповідно до європейських планових документів при забезпеченні раціонального використання ресурсного потенціалу та регіональних особливостей сільських територій.

Практичне впровадження результатів дослідження підтверджують відповідні довідки Міністерства аграрної політики та продовольства України № 21-2020-/26330 від 13.11.2023 р. (при імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЕС) у сфері сільського розвитку, зокрема, Регламенту Європейського парламенту та Ради 2021/2115 від 2 грудня 2021 р. в частині розроблення стратегічних планів державами-членами ЄС в межах Спільної

аграрної політики), Департаменту агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації № 01-37/30 від 08.09.2023 р. (використано пропозиції щодо застосування моніторингу для оцінки реалізації проєктів для розвитку сільських територій), Радехівської міської територіальної громади № 2120 від 12.09.2023 р. (пропозиції щодо проведення моніторингу та оцінювання розвитку регіонів і територіальних громад), Лопатинської селищної громади № 09/04-1049 від 13.09.2023 р. (пропозиції щодо формування територіального партнерства із сусідніми громадами та участі в транскордонних проєктах), Всеукраїнської громадської організації «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України» № 151/Д від 10.11.2023 р. (методичний підхід до моніторингу та оцінювання реалізації стратегій і програм у територіальних громадах). Теоретичні положення та матеріали дослідження використовуються у навчальному процесі Львівського інституту Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (довідка № 26/23 від 07.09.2023 р.) при викладанні дисциплін: «Стратегічний менеджмент», «Бізнес-планування та створення стартапів»; Національного університету «Острозька академія» при викладанні дисциплін: «Економіка бізнесу: мікро та макроаспекти управління», «Стратегічний менеджмент», «Проєктний менеджмент» та «Менеджмент організацій» (довідка № 94/2023-нп від 30.10.2023 р.).

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є завершеним науковим дослідженням і містить авторські розробки щодо стратегічного планування сільського розвитку в Україні. Усі результати, викладені в дисертації, отримано здобувачкою самостійно і знайшли відображення в опублікованих працях авторки. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, що належать авторці особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, наукові результати та практичні розробки дисертації пройшли апробацію в ході обговорення доповідей здобувачки на: IX Всеукраїнській науково-практичній конференції «Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції» (м. Миколаїв, 2022 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні» (м. Вінниця, 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, обліку, управління і права в сучасних умовах» (м. Полтава, 2022 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи» (м. Одеса, 2022 р.); Всеукраїнській конференції «Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва (м. Львів, 2022 р.); The 3rd JESSD Symposium of Earth, Energy, Environmental Science, and Sustainable Development (Індонезія, 2022 р.); Initiative for coal regions in transition in the Western Balkans and Ukraine (м. Брюссель, Бельгія, 2022 р.); XVI Konferencja «Współczesne gospodarowanie przestrzenią na obszarach wiejskich» (м. Познань, Польща, 2022 р.); XXVI Warsztaty Ekonomistów Rolnych (м. Краснобруд, Польща, 2022 р.); II Międzynarodowa konferencja naukowa «Gospodarowanie przestrzenią a zasoby przyrodnicze. Przestrzeń kulturowa i środowisko przyrodnicze na tle zmian klimatu» (Польща, 2022 р.); Konferencja «Zrównoważone planowanie przestrzenne. Zmiana paradygmatów» (м. Гданськ, Польща, 2022 р.); International interdisciplinary scientific and practical conference «Problems of modern Europe and practical solutions» (м. Варшава, Польща, 2022 р.); XXXVII Seminarium Geografii Wsi Inteligentny rozwój wsi (м. Люблін, Польща, 2022 р.); Conference «Future-ready geography» (м. Краків, Польща, 2023 р.); Kongres Geografii Polskiej (м. Познань, Польща, 2023 р.); XXVI Międzynarodowa Konferencja Naukowa. ENVIRO 2023 – Problemy Ochrony I Kształtowania środowiska (м. Величка, Польща, 2023 р.); XXVI Konferencja Naukowa «Problemy ekonomii, polityki ekonomicznej I finansów publicznych» (м. Карпач, Польща, 2023 р.); XXIII Всеукраїнській викладацькій науково-практичній конференції «Актуальні проблеми теорії та практики в галузі економіки, права, соціально-гуманітарних наук в умовах воєнного стану» (м. Хуст, 2023 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення» (м. Бережани, 2023 р.); Workshop «Project management in the context of EU urban

transformation. Smart Cities and Data-Driven Society» (м. Братислава, Словакія, 2024 р.); III Międzynarodowa Konferencja Naukowa Gospodarowanie Przestrzeni a Zasoby Przyrodnicze «Rozwój Obszarów Wiejskich a Zasoby Przyrodnicze» (м. Янів-Любельський, Польща, 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано здобувачкою у 53 наукових працях, з яких 2 монографії, 6 статей у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 14 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 6 статей у наукових виданнях інших держав, стаття в іншому науковому виданні, 24 тези наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 404 сторінки. Робота містить 50 таблиць, 45 рисунки та 5 додатків. Список використаних джерел налічує 383 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено стан її наукової розробки, з'ясовано зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію й оприлюднення.

У першому розділі «**Наукові засади стратегічного планування для забезпечення сталого сільського розвитку**» узагальнено та розвинуто концептуальні засади стратегічного планування сільського розвитку, обґрунтовано методологічні підходи при дослідженні процесу планування для подальшого сталого розвитку сільських територій.

Дослідження сутності та особливостей стратегічного планування дало змогу ідентифікувати різні підходи до його розуміння. Стратегічне планування є процесом формулювання та модифікації стратегії як цілісного документа. Цей процес формує методи встановлення цілей і визначення шляхів їх досягнення з позиції адаптації організації до прогнозованих умов середовища та пов'язаних із цим проблем розвитку. Національною академією аграрних наук України обґрунтовано наукові засади та стратегічні пріоритети сталого розвитку сільських територій, які базуються на положеннях 17 Цілей Сталого Розвитку ООН. Концептуальні засади адаптовані до Указу президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» та Проєкту Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. Відповідно до вищеперелічених документів формується зобов'язання про досягнення сталого сільського розвитку в Україні. Завдання, які стоять перед науковцями – це формування теоретичних основ для максимального уникнення помилок у стратегічних і тактичних діях влади на цьому шляху.

Аналізуючи можливості впливу впровадження Цілей сталого розвитку для сільського розвитку, виокремлено основні з них. Важливо звернути увагу на Ціль 17 «Співпраця заради досягнення цілей», оскільки саме це є одним із ключових факторів сільського розвитку. Запропоновану модель представлено на рис. 1.

Особливої актуальності дисертаційне дослідження набуває в сучасних умовах високого ступеня невизначеності під впливом військових дій російської федерації на території України. Додатковим фактором актуальності у сфері сільського розвитку є затребуваність запозичення європейського досвіду на шляху інтеграції України з європейською спільнотою. Як вагоме підґрунтя для подальшого дослідження проблем сільського розвитку авторкою розглянуто нагальну необхідність розроблення його стратегічно нової моделі. Доведено, що для забезпечення вищого рівня життя сільського населення України потрібно вирішувати питання, пов'язані з активним розвитком несільськогосподарських функцій економіки села та необхідністю збереження широкого спектру їх соціальної ролі. З цією метою за основу обрано модель багатofункціонального розвитку сільських територій, що є однією з основних категорій політики щодо сільського

господарства та сільських територій в Україні, роль і місце якої посилюється в ході її еволюції від початку процесу системної трансформації. Важливою та сприятливою умовою для застосування цієї концепції є інтеграція економіки нашої країни з Європейським Союзом через високу пріоритетність диверсифікації економіки сільських територій та інструментів, розроблених для її підтримки в межах Спільної аграрної політики (Common agricultural policy (CAP)).

Рис. 1. Вплив Цілей сталого розвитку на сільський розвиток*
Примітка. *Розроблено авторкою

В Україні активно розробляється та впроваджується стратегічний процес планування сталого територіального розвитку. Програмування дедалі більше стає інструментом підвищення конкурентоспроможності територій і регіонів, об'єднуючи різних суб'єктів територіального розвитку навколо нових цінностей і довгострокових пріоритетів. Ці заходи планового оновлення, з одного боку, є бажаним кроком у створенні сучасних соціально-економічних засад розвитку регіонів та окремих територій, з іншого – дозволяють детально проаналізувати ситуацію в регіонах для визначення відповідних інструментів, які допоможуть постати перед викликами сучасного глобалізованого світу. Значно прискорюються зміни, зокрема, політичні, економічні, соціальні, технологічні та екологічні. Враховуючи непередбачувані умови сьогодення, які виникли під впливом війни на території України, затребуваність розроблення системного стратегічного підходу до сільського розвитку лише зростає.

Для більш детального порівняльного дослідження в дисертації обрано польську систему стратегічного планування, яка є комплексною та узгодженою із документами ЄС. Щодо сільської місцевості виділено особливу актуальність питань щодо способу формулювання концепції розвитку на різних рівнях територіального поділу. У зв'язку з цим дисертаційне дослідження зосереджено на локальному рівні. Такий підхід відповідає положенням Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р). Однак, під час реалізації стратегії важливо враховувати ключові напрями програм розвитку сільських територій, які розроблено Європейським Союзом та Польщею. Запропоновано на наступному етапі планування стратегій до 2030 року впровадити систему стратегічних документів за польським зразком, оскільки українська система стратегічного планування використовується не в повному обсязі, що знижує її ефективність. Після отримання статусу кандидата в члени ЄС у червні 2022 р. перед Україною постала часткова можливість скористатися певними європейськими програмами, але умовою доступу є відповідність стратегічних документів планам і цілям Європейського Союзу.

На основі аналізу стратегічних документів щодо відповідності обраних пріоритетних напрямів та їх ієрархії в дисертації запропоновано вдосконалену Методику оцінювання

спроможності локальних стратегічних і програмних документів за сферою діяльності. Підставою до опрацювання системи індикаторів оцінки слугувала емпірична база основних національних нормативно-правових підзаконних актів. За допомогою Методики здійснюється оцінювання регіональних/локальних стратегій і програм щодо їх спроможності та відповідності вищим в ієрархії нормативно-правовим актам. Інноваційним елементом даного дослідження щодо комплексного (соціально-економічного) стратегічного планування розвитку територіальних громад в Україні є застосування сценарного підходу. У дисертації доведено, що саме багатоетапна процедура запропонованого сценарного методу передбачає комбінацію багатьох методів, підібраних окремо для кожного завдання прогнозування, але з дотриманням певних принципів.

Запропоновано на основі проведеного наукового дослідження авторське трактування поняття «стратегічне планування сільського розвитку» – це процес сукупного ряду послідовних дій, спрямованих на поставлення і досягнення запланованого результату в довгостроковій перспективі на основі сценарної моделі багатофункціонального розвитку сільських територій.

Обґрунтовані в роботі концептуальні засади розвитку методології стратегічного планування формують теоретичний базис для системного вирішення проблем у сфері багатофункціонального сільського розвитку України і є науковим базисом підвищення ефективності формування та використання стратегічного планування як інструменту уявлення бажаного майбутнього та перетворення цього бачення в загально визначені цілі та алгоритм їх реалізації.

У другому розділі «**Соціально-економічні засади формування ефективного сільського розвитку**» визначено особливості та зроблено соціальні виміри сільського розвитку в контексті європейського та українського досвіду, розглянуто економічні засади ефективного розвитку сільських територій України, досліджено можливості та перешкоди в поширенні підприємництва як соціально-економічної передумови покращення сільського розвитку.

Встановлено, що в Україні сільські території традиційно продовжують асоціюватися з агробізнесом, водночас, за кордоном, зокрема у Польщі вони характеризуються рядом інтегрованих процесів, що помітно впливають на їхній соціально-економічний розвиток. Як наслідок, спостерігається розбіжність у трактуванні визначення «сільська місцевість». Так, у визначеннях, наведених у польській науковій літературі, акцентовано увагу на просторовому плануванні соціальної та економічної діяльності. За результатами проведеного аналізу встановлено, що в обох країнах протягом останнього десятиріччя особливе значення приділяється функціональному перетворенню сільських територій за рахунок процесу урбанізації. Велика концентрація несільськогосподарських суб'єктів господарювання та високий рівень урбанізації сіл у безпосередній близькості до метрополії доводять відчутну взаємозалежність обох процесів. В аграрних секторах України та Польщі виявлено проблеми, які мають негативні наслідки для розвитку сільського господарства і для рівня життя сільського населення. Зокрема, відсутня комплексна державна фінансова підтримка жителів і соціальних служб.

За отриманими результатами встановлено, що в Україні міське населення значно переважає сільське, яке у 2021 р. становило лише 30 % від загальної кількості населення (рис. 2). Подібна ситуація спостерігалася і в Польщі, де сільське населення становило 39,8 %. Після проведеного детального аналізу областей, подальше дослідження зосереджено на Тернопільській області в Україні, яка була одним із лідерів впровадження реформи децентралізації, та Люблінському воєводстві в Польщі, яке найбільше пов'язано з сільським господарством. По досліджуваних регіонах у 2021 р.: в Тернопільській області частка сільського населення становила 44,5 %, а в Люблінському воєводстві – 53,5 %. Таким чином, можемо стверджувати, що показники є значно кращими від загальної ситуації в обох досліджуваних країнах.

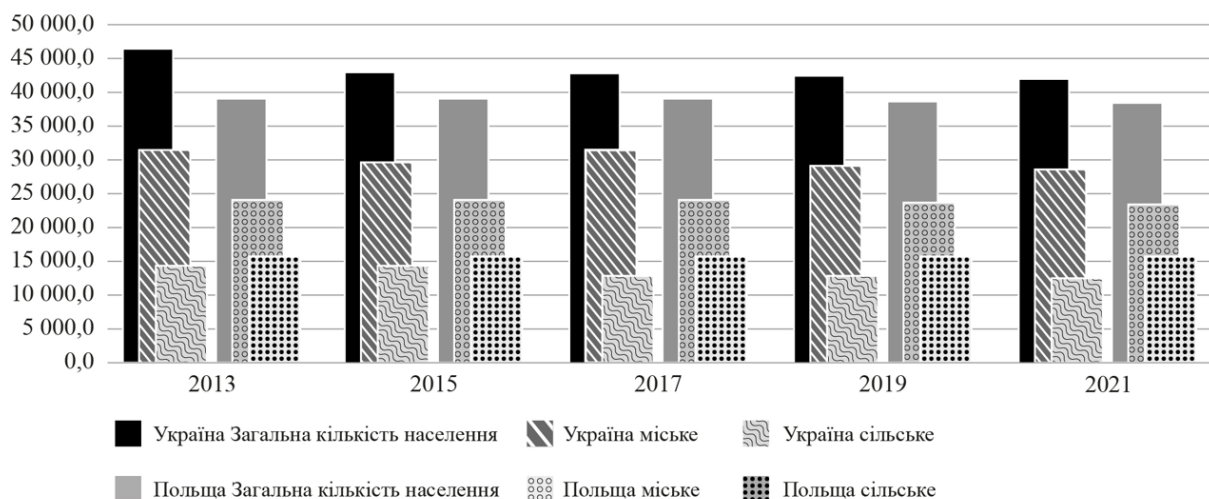

Рис. 2. Чисельність міського та сільського населення України і Польщі, 2012–2021 рр.*

Примітка. Показники за 2015–2021 рр. не включають тимчасово окуповану територію АР Крим та м. Севастополь. *Сформовано авторкою на підставі статистичних даних

За одержаними в дисертації результатами дослідження визначено, що в обох країнах рівень життя у сільській місцевості однозначно нижчий, ніж у містах (табл. 1). При порівняльному аналізі облаштованості помешкань сільської місцевості встановлено, що один із факторів забезпечення комфортного життя, а саме рівень газифікації в Україні значно вищий (на 36,0 %), ніж у Польщі. Обґрунтовано припущення, що отриманий позитивний результат є наслідком державної програми загальноукраїнської газифікації регіонів у 2012 році.

Таблиця 1

Облаштованість помешкань за територією розміщення в Україні та Польщі, %*

Україна								
Рік	2020		2021		2022		Динаміка змін 2020–2022	
	Міська	Сільська	Міська	Сільська	Міська	Сільська	Міська	Сільська
Територія та комунальні послуги								
Водопостачання	95,6	64,9	95,6	66,1	96,8	67,8	1,2	2,9
Водовідведення	95,3	64,2	95,2	65,3	96,6	67,0	1,3	2,8
Опалення	93,9	61,9	92,3	60,3	94,7	61,5	0,8	–0,4
Газопостачання	88,1	64,6	88,6	62,2	87,2	64,1	–0,9	–0,5
Тепла вода	64,4	27,9	63,4	27,9	66,9	30,6	2,5	2,7
Польща								
Територія та комунальні послуги								
Водопостачання	99,1	92,5	99,1	92,5	99,1	92,6	–	0,1
Туалет	97,4	87,0	97,4	87,1	97,5	87,2	0,1	0,2
Ванна кімната	95,7	83,5	96,7	83,7	95,7	83,8	–	0,3
Газ з мережі	72,3	26,0	72,8	27,0	73,0	28,1	0,7	2,1
Центральне опалення	88,0	72,7	88,1	73,0	88,3	73,2	0,3	0,5

Примітка. *Розраховано за даними Державної служби статистики України та на основі даних Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Порівняння організаційно-правових форм господарювання в сільській місцевості в Україні та Польщі показало, що воно доволі різниться. Зокрема щодо сільсько-господарських кооперативів, яких за даними Мінагрополітики, на кінець 2021 р. в Україні було офіційно зареєстровано 1269, але лише 735 з них були діючими. За кількістю новостворених сільськогосподарських кооперативів чільне місце посідала Тернопільська область, в якій станом на 2021 р. функціонувало 105 об'єднань. Найбільшу частку серед них займали багатofункціональні кооперативи (31,4 %), а за напрямами діяльності найбільш поширеними були плодово-ягідні (22,9 %). Слід зауважити, що серед малих господарств дедалі більшого поширення набували ферми з виробництва органічної продукції.

Визначено, що, на відміну від українського досвіду розвитку сільського підприємництва, яке включає і фермерські господарства, і кооперативів, в Польщі майже вся виробнича діяльність в аграрному секторі здійснюється фермерськими господарствами. Для їх підтримки діє ряд програм, фінансованих Європейським Союзом. Так, для розвитку аграрного підприємництва існує спеціально створена програма *Poznaj Dobrą Żywność (PDŻ)*. Маркування продукту знаком PDŻ постає додатковим інструментом для просування продукції фермерських господарств як у країні, так і за кордоном шляхом зміцнення їхньої авторитетності на внутрішніх та міжнародних ринках. Для підвищення ефективної діяльності кілька тисяч фермерів постійно співпрацюють з виробничими кооперативами. У віданні польських виробничих кооперативів перебувають сільськогосподарські угіддя площею близько 250 тис. га. Середній загальний дохід на 1 га сільськогосподарської землі у 2022 р. досяг близько 9500 злотих. У значних масштабах кооперативи надають транспортні й ремонтно-будівельні послуги індивідуальним фермерам. Завдяки кооперативам прогресивно розвивається такий вид сільської діяльності, як агротуризм. У дисертації запропоновано схематичну модель розвитку підприємницької діяльності в сільській місцевості за рахунок створення кооперативів різного спрямування – виробничі, збутові та ін. Універсальність цієї моделі дозволяє пропонувати її для використання як місцевим громадам, так і при реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр. Повномасштабна війна в Україні відчутно впливає на аграрний сектор, міграцію і зайнятість сільського населення, що передбачає внесення змін до діючих програм. Авторкою обґрунтовано доцільність зосередження уваги на створенні кооперативних об'єднань для покращення сільського розвитку.

Здійсненими дослідженнями визначено один із найбільш вагомих факторів впливу на рівень сільського розвитку України, яким є мікро- та малого підприємництва. Довготривалі воєнні дії надто впливають на сучасний рівень економічної безпеки підприємництва і торгівлі України зі світом. Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність розвитку підприємницької діяльності в сільській місцевості як основного фактору соціально-економічного розвитку. Підприємництво в сільській місцевості розвивається досить повільно, оскільки сільські підприємці працюють у значно складніших умовах, ніж у місті. До того ж на селі дуже гострою нині є проблема забезпечення аграрного сектора кваліфікованою робочою силою. Визначено, що основна проблема в Україні полягає в тому, що профільні державні програми, спрямовані на розвиток секторів мікро- та малого бізнесу, не завжди враховують специфіку сільської місцевості, що гальмує темпи прискорення активних процесів у сільському підприємстві.

Відповідно до результатів проведеного аналізу, в Україні помітна тенденція до збільшення кількості новозареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності в 2023 р. (на 6,5 %), у порівнянні з 2021 р. (до повномасштабного вторгнення). Значний вплив на таку позитивну тенденцію мали донорські грошові надходження від міжнародних організацій, а також державна підтримка через програму *e-Робота* (урядова програма безповоротних грантів для створення та розвитку власного бізнесу). Таким чином, підтверджено дієвість державних програм розвитку підприємництва і доцільність його відображення у планах післявоєнної відбудови критично важливих галузей з акцентом діяльності в сільській місцевості.

У дисертації обґрунтовано, що при формуванні програм розвитку сільського підприємництва в Україні доцільно за основу використати успішний досвід європейських країн, зокрема, кооперативний рух у периферійних селах Шотландії; дорадчі офіси Business Links в Англії, які функціонують за сприяння місцевих органів влади та місцевих агенцій розвитку; Агентства Highlands and Islands Enterprise, які працюють в маргіналізованих районах Шотландії; діяльність Комітету сільської політики у Фінляндії, який представляє інтереси місцевих громад.

У третьому розділі **«Стратегічне планування ефективного сільського розвитку з використанням територіального партнерства»** розглянуто: локальні групи (міжгалузеві партнерства) та їх стратегії як ефективний інструмент сільського розвитку; особливості просторового планування як складову системи розвитку сільських територій; зелений туризм на засадах територіального партнерства як детермінанту багатофункціонального сільського розвитку.

Відповідно до результатів дослідження у розділі доведено важливість територіального партнерства для більш результативного сільського розвитку. Міжгалузеве партнерство є добровільною співпрацею суб'єктів трьох секторів у процесі ідентифікації предмета суспільних завдань і спільного розроблення шляхів їх вирішення. Успішним прикладом в ЄС є Локальні групи діяльності, які є різновидом територіального партнерства, створеного як ініціатива низового рівня, що об'єднує представників місцевих організацій з державного, приватного та громадського секторів, а також мешканців, які працюють на благо місцевої громади. На основі детального аналізу польського досвіду визначено, що загалом по країні функціонує 324 Локальних груп діяльності. За результатами дослідження Локальних груп діяльності в Люблінському воєводстві, встановлено, що у зазначеному плановому періоді їхній акцент в Локальних стратегіях був зроблений на розвитку підприємництва (90 %) та туризму (50 %). Сьогодні в Україні немає практики створення подібних локальних стратегій, проте їхня ефективність у Польщі доводить доцільність використання такого досвіду. З цією метою запропоновано на рівні дорадчих служб розглянути ефективні польські практики і розробити їх каталог для впровадження в Україні, ініціювати зміни в Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 р. щодо створення Локальних груп як результативного інструменту ефективного розвитку сільських територій.

Виявлено, що одним із важливих факторів багатофункціонального сільського розвитку є ефективне просторове планування. В Україні успішна систематизація цього процесу відбулася по завершенню реформи децентралізації (2020 р.), також позитивно вплинула підтримка Програми «U-LEAD з Європою» (2018 р.). На початковому етапі було розроблено концепцію просторового розвитку для 30 територіальних громад. Що стосується польського досвіду, то з'ясовано, що система просторового планування доопрацьовується через відсутність актуального регулюючого документа на національному рівні. Можемо стверджувати, що Україна випереджає Польщу за систематизацією процесу просторового планування і його впливу на сталий сільський розвиток. У цьому контексті слід звернути увагу на позитивний досвід на локальному рівні щодо обов'язковості створення Місцевого плану просторового розвитку, що сприяє залученню інвестицій і розвитку сільських територіальних одиниць.

За результатами дослідження встановлено доцільність територіального партнерства сільських громад з метою долучення до розроблення спільного просторового плану для ефективного розвитку територій в цілому. У Звіті Європейської Комісії про оцінку впливу програми LEADER на загальну мету «збалансований територіальний розвиток» (Evaluation of the impact of LEADER towards the general objective «Balanced Territorial Development», Brussels, 1.7.2024) підтверджується результативність Локальних груп діяльності на місцевому рівні. Керуючись цим, авторкою запропоновано модель взаємодії стратегічних документів для системного стратегічного планування із залученням Локальної групи діяльності як додаткового інструменту (рис. 4).

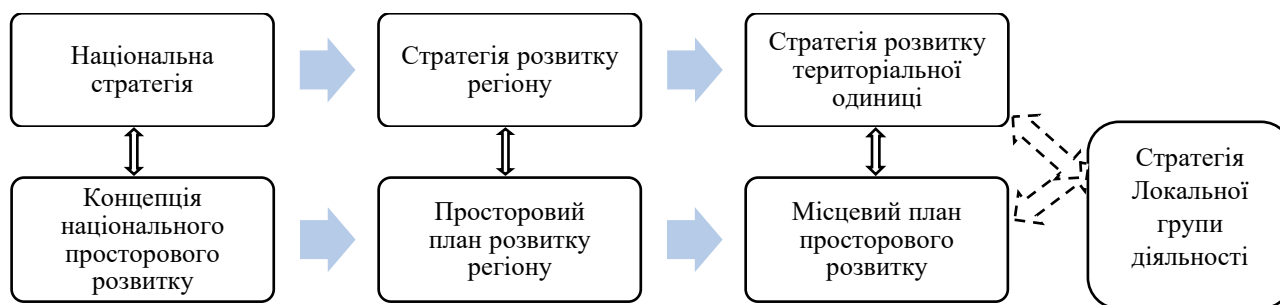

Рис. 4. Модель взаємодії стратегічних документів із залученням Локальної групи діяльності*

Примітка. *Розроблено авторкою

Оскільки одним із перспективних напрямів розвитку сільської місцевості в Польщі та Україні є поширення зеленого туризму, то відповідно Локальні групи можуть стати рушійною силою для його розширення і включення у просторову політику розвитку територіальних громад України. Доцільно зазначити, що в європейських програмах сільського розвитку вагоме місце відведено саме проектам розвитку зеленого (сільського) туризму.

У результаті реформи самоврядування в Україні утворилися об'єднані територіальні громади, які отримали значні повноваження та фінансові ресурси. Як результат, територіальні громади можуть самостійно формувати й розвивати туристичну інфраструктуру шляхом будівництва та реконструкції туристичних об'єктів, створення туристичних та інформаційних центрів для розвитку зеленого туризму і самозайнятості. Розвиток індустрії туризму сприятиме розширенню пов'язаних із ним галузей – торгівлі, сфери послуг, транспорту тощо.

Імплементацию ефективного європейського досвіду територіального партнерства на теренах України розглянуто на прикладі стратегій розвитку трьох громад Львівської області: Радехівська, Добротвірська та Великомоствівська (табл. 2). З'ясовано, що прикордонні регіони Польщі можуть стати успішним прикладом для аналогічних українських територій на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

Таблиця 2

Стратегічні цілі розвитку зеленого туризму в Радехівській, Добротвірській та Великомоствівській громадах Львівської області*

Громада	Стратегія	Стратегічна ціль	Операційна ціль	Завдання для реалізації
Радехівська	Стратегія розвитку Радехівської міської територіальної громади до 2027 року	2. Розвиток людського потенціалу	2.3. Трансформація культурного простору 2.3.2. Оновлення культурної спадщини 2.3.3 Охорона пам'яток історії та архітектури	- Відновлення пам'яток історії та архітектури - Створення системи нагляду за збереженням історичної спадщини громади - Сприяння розвитку туристично-екскурсійного руху та популяризації пам'яток-охоронної діяльності серед дітей і молоді
Добротвірська	Стратегія розвитку Добротвірської громади до 2027 року	1. Розвинута, конкурентоздатна економіка та інвестиції	1.3. Туристична привабливість	1.3.1. Створення та просування місцевих туристичних продуктів 1.3.2. Інформаційне забезпечення туристичної діяльності

Продовження таблиці 2

Великомостівська	Стратегія розвитку Великомоствівської об'єднаної територіальної громади на 2020–2027 роки	2. Нарощування економічного потенціалу та розвиток туристично-рекреаційної і оздоровчої сфер	2.2. Розвиток туристичної інфраструктури, зеленого та інших видів туризму	2.2.1. Оновлення та захист власного історико-культурного простору 2.2.1.1 Модернізація паркової частини м. Великі Мости та створення дендропарку 2.2.1.2. Ремонт старих та створення нових туристичних стежок 2.2.1.4. Розміщення інформаційних табличок 2.2.1.5. Підтримка діяльності та включення зон відпочинку до туристичного маршруту 2.2.1.6. Створення каталогу туристичних продуктів
------------------	---	--	---	--

Примітка. *Розроблено авторкою на основі Стратегії кожної досліджуваної громади

Проведеними дослідженнями доведено, що розвиток зеленого туризму позитивно впливає на соціально-економічну активізацію регіонів, оскільки збільшує самозайнятність місцевого населення та підвищує якість життя селян. Однак, в умовах розв'язаної російським агресором війни, яка негативно впливає на інфраструктуру, економіку та соціальну стабільність, розвиток зеленого туризму й багатофункціонального сільського розвитку постає перед новими викликами. У дисертації авторкою визначено, що регіональні ініціативи, спрямовані на зміцнення територіальних партнерств і міжнародної співпраці, мають потенціал для відновлення та розвитку, що необхідно передбачити в планах післявоєнної відбудови України. Потенційно територіальні партнерства будуть більшою мірою спроможними до співпраці з європейськими асоціаціями, що відіграватиме важливу роль для досягнення соціального та економічного ефекту (що є складовими багатофункціонального сільського розвитку). Доведено важливу роль міжнародної співпраці серед локальних груп, а сформовані консорціуми для обміну досвідом на місцевому рівні зможуть пришвидшити багатофункціональний сільський розвиток.

У четвертому розділі «**Стратегічні засади інноваційного сільського розвитку**» досліджено інноваційні напрями на основі стратегії Smart Villages (розумні села), розглянуто модель інвестиційного співробітництва для перспективного стратегічного сільського розвитку, вдосконалено методологію оцінки стратегій територіальних партнерств.

Дисертаційними дослідженнями доведено необхідність застосування інноваційних методів стратегічного планування для перспективного багатофункціонального сільського розвитку. Одним із вагомих напрямів постає впровадження і розроблення стратегії Smart Villages, як передумови зміцнення розвитку сільських територій. Так, діяльність Європейської мережі розвитку сільських територій (European Network for Rural Development) зосереджена на питаннях: розумні села; ланцюги постачання їжі та напоїв; підприємництво в сільській місцевості. Згідно з аналізом європейського досвіду, впровадження нової концепції Smart Villages розпочалося у квітні 2017 р. Встановлено, що концепція сільського розвитку Smart Villages є переконливим прикладом позитивних трансформацій, яких можуть зазнати сільські території на засадах сталого розвитку.

У 2016 р. в Україні розпочато проєкт «Створюємо разом «Розумні села» (як інформаційно-аналітичну систему, призначену для автоматизації діяльності територіальних громад). З'ясовано, що впровадження Smart Villages відповідно до європейських вимог передбачає налагодження співпраці для ведення комплексної та системної роботи. Проте, сьогодні досвіду співпраці територіальних громад в Україні ще не накопичено. Враховуючи важливість для українських сільських територій розроблення проєктів Smart Villages, за результатами дослідження запропоновано комплексну модель для налагодження співпраці з об'єднанням різних інституцій на місцевому (локальному)

рівні, яка забезпечить ефективне впровадження Концепції Smart Villages (рис. 5). Вважаємо, що авторська концепція слугуватиме універсальним базовим інструментом, який можливо імплементувати на сільських територіях України з різними територіальними особливостями щодо їх розвитку.

Рис. 5. Модель взаємодії місцевих інституцій для ефективного впровадження стратегії Smart Villages*

Примітка. *Розроблено авторкою

У дисертації вдосконалено наукові підходи до економічної оцінки інноваційності співробітництва з використанням моделі Triple Helix (потрійна спіраль) для налагодження співпраці з об'єднанням різних інституцій на місцевому рівні. Модель описує відносини між ключовими інституціями (учасниками) через призму стимулювання процесів економічного розвитку. Основне припущення полягає в тому, що співпраця бізнесу, науки та державного управління сприятиме зростанню інновацій, підприємництва, а в довгостроковій перспективі приведе до покращення умов життя жителів громад. Модель Triple Helix нині є популярним інструментом для аналізу процесів економічного розвитку на регіональному та місцевому рівнях. Апробація отриманих результатів на прикладі територіальних громад України дає підстави стверджувати про її значимість як одного з інструментів інноваційного сільського розвитку.

Визначено, що одним з ефективних інструментів для розвитку сільських територій, згідно з проведеним дослідженням, є індустриальні парки. Отримані результати досліджень показали, що модель Triple Helix результативно діє тоді, коли співзасновником/ініціатором створення такого парку є орган місцевого самоврядування. Це є вагомим фактором для українських реалій, особливо після завершення адміністративної реформи. Адже до територіальних громад перейшли всі повноваження і відповідальність за місцевий соціально-економічний розвиток. Запропоновано застосовувати в Україні систему співпраці різних стейкхолдерів, але з використанням дорадництва. Адже фахова експертна оцінка сприятиме раціональному залученню місцевих ресурсів для розвитку економіки сільських регіонів, поліпшення якості життя населення та зміцнення екологічної стійкості через інтегроване використання таких ресурсів.

Важливою позицією наукової новизни є розроблена авторська методика проведення оцінки роботи Локальної групи діяльності, щоб показати результативність у досягненні стратегічних цілей. Запропонована методика передбачає порівняння відібраних показників

із середнім рівнем по досліджуваному Люблінському воєводству (у розрахунку на 1 особу населення), а також оцінку динаміки наближення окремих показників оцінки реалізації стратегій Локальної групи діяльності «Фруктова стежка» до цього рівня (чи навіть його перевищення).

За результатами дослідження встановлено (табл. 3), що порівняно із середньо-регіональним рівнем у Локальній групі діяльності «Фруктова стежка» добре розвинуті сільське господарство і харчова промисловість.

Таблиця 3

**Середні індекси порівняння показників оцінки реалізації стратегій
Локальної групи із середньорегіональним рівнем (на 1 особу населення)
за період до і після утворення об'єднання***

Показник	Середнє 1995–2008	Середнє 2009–2022
Видатки бюджету на культуру і охорону національної спадщини	0,70	0,87
Кількість проведених культурних заходів	0,95	1,08
Кількість учасників культурних заходів	1,20	0,69
Кількість мистецьких груп	1,37	1,26
Кількість членів мистецьких груп	1,51	1,25
Кількість культурних організацій, клубів, секцій	0,62	1,00
Кількість членів культурних організацій, клубів, секцій	0,98	1,14
Суб'єкти національної економіки із сектору сільського господарства/ харчової промисловості		1,28
Фізичні особи, які займаються господарською діяльністю		0,8
Суб'єкти національної економіки із сектору сільського господарства, лісової промисловості, мисливства та рибальства		0,96
Суб'єкти національної економіки (усі)	0,72	0,79
Зареєстроване безробіття	0,66	0,86
Середнє значення	0,76	1

Примітка. *Розраховано авторкою на основі інформаційних матеріалів Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

Авторкою доведено, що позитивна динаміка розвитку Локальної групи діяльності «Фруктова стежка» може бути обумовлена як рівномірним розвитком усіх гмін, які входять до її складу, так і випереджаючим розвитком окремих членів цього інтегрованого об'єднання. У дисертації обчислено коефіцієнти кореляції, за якими можемо стверджувати про гармонійний (рівномірний) розвиток окремих гмін, які входять до цієї локальної групи.

Динаміка показників семи гмін у Локальній групі діяльності «Фруктова стежка», за результатами дослідження, була дуже волатильною. Станом на 2015 р. (останній рік дії попередньої стратегії Локальної групи діяльності «Фруктова стежка»), середній річний індекс становив 101 %, тобто показники оцінки реалізації стратегії об'єднання у розрахунку на 1 особу населення перевищили середні показники по воєводству на 1 %. У 2022 р. досліджувана Локальна група діяльності на 21 % випередила середньорегіональні показники у розрахунку на 1 особу населення, що є свідченням результативної реалізації нової стратегії об'єднання.

Позицією наукової новизни дисертації є застосування кластерного методу при дослідженні ефективності територіального партнерства. Методами *k*-середніх та ієрархічним було класифіковано гміни-учасниці Локальної групи діяльності «Фруктова стежка» до двох різних кластерів, чим доведено невідповідність гмін в об'єднанні. Згідно з отриманими результатами, центри кластерів для більшості аналізованих показників є подібними. Найбільші відмінності встановлено щодо показників суб'єктів національної економіки із сектору сільського господарства, лісової промисловості, мисливства та рибальства, а також суб'єктів національної економіки із сектору сільського господарства/харчової

промисловості. Для подальшої апробації положень наукової новизни використано наступний метод кластеризації – графічний, застосування якого дало аналогічні результати.

Спираючись на результати аналітичного дослідження та науковий базис, можна стверджувати, що створення і діяльність подібної організаційно-економічної структури, а саме – Локального територіального кластера буде ефективним кроком й на сільських територіях України.

У п'ятому розділі **«Пріоритети та перспективи стратегічного планування сільського розвитку в повоєнній відбудові України»** доведено необхідність впровадження зеленої економіки як стратегічного альтернативного напрямку сільського розвитку; обґрунтовано доцільність застосування методології моніторингу стратегій розвитку сільських територіальних громад України в контексті польського досвіду; розроблено методологічний інструментарій оцінки реалізації стратегій розвитку та модель стратегічного сільського розвитку на основі кластерного моделювання.

Сучасні проблеми, пов'язані зі станом навколишнього природного середовища, стають дедалі більш глобальними. Щодо концепції зеленої економіки, то її популяризація багато в чому пов'язана з численними кризами останніх років, і, насамперед, із кліматичною, екологічною, продовольчою, фінансовою та економічною. Протягом 2022–2024 рр. перелічені проблеми підсилюються впливом російсько-української війни.

Досліджено постулати теорії зеленої економіки, ключовий з яких полягає в неможливості задоволення нескінченно зростаючих потреб людства в умовах обмеженості стратегічно важливих ресурсів. Одним з перших практичних результатів в Польщі щодо реалізації поставлених цілей є успішний кейс енергетичного кластера «Зелена енергія Коніна» (м. Конін, Великопольське воєводство). В Україні основним стратегічним документом державної політики в екологічній сфері є «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року», затверджені Законом України від 28.02.2019 року. Відповідно, у чинній Стратегії до 2030 року поставлена мета Державної екологічної політики, яка полягає, зокрема, у досягненні збалансованого стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України. Системний приклад стратегічного планування Польщі розглядається як перспективний для імплементації в Україні у комплексному стратегічному розвитку зеленої економіки, що безпосередньо впливає на сільський розвиток.

На основі проведеного дослідження встановлено результативність методу сценарного прогнозування та належної реалізації стратегії розвитку територіальної громади. На основі обраного методу, який базується на реалістичному, оптимістичному та песимістичному прогнозах, розроблено бальну систему для визначення впливу сильних і слабких сторін на виконання конкретного завдання стратегії розвитку. Для реалістичного сценарію враховано як вплив можливостей, так і загроз (тобто взаємозв'язок). Для оптимістичного – лише використання можливостей, без негативного впливу загроз, а для песимістичного – тільки негативний вплив загроз, без використання можливостей. Апробацію системи оцінки і прогнозу здійснено на основі Стратегії розвитку Добротвірської територіальної громади. Встановлено відповідно до проведеного аналізу, що реалізація стратегії в цілому і обох стратегічних цілей суттєво залежить від використання можливостей і нейтралізації загроз зовнішнього середовища. Особливо високою є волатильність балів за різних сценаріїв для Стратегічної цілі 1 – Розвинута, конкурентоздатна економіка та інвестиції. Щодо загроз, визначених у стратегії, доцільно виділити серед них п'ять ключових, кожна з яких може безпосередньо посилити по дві слабкі сторони Добротвірської громади: Негативні наслідки війни, Стрімке зростання вартості енергоносіїв, Неповорнення населення після завершення війни, Квотування виробництва як елементу інтеграційного з Європейським Союзом процесу, Довготривале зниження інвестиційного рейтингу України. У дисертації проведено агрегацію балів для переходу до оцінки ймовірної реалізації стратегічних цілей для різних сценаріїв розвитку зовнішнього середовища (табл. 4).

**Оцінка ймовірності реалізації стратегічних цілей
за різних сценаріїв розвитку зовнішнього середовища***

Стратегічна ціль	Реалістичний	Оптимістичний	Песимістичний
1. Розвинута, конкурентоздатна економіка та інвестиції	3	14	-15
2. Висока якість життя, комфортні умови та добробут	10	11	5
Разом	13	25	-10

Примітка. *Розраховано авторкою на основі Стратегії розвитку Добровірівської територіальної громади

Визначено, що реалізація стратегії у цілому і обох стратегічних цілей суттєво залежить від використання можливостей і нейтралізації загроз зовнішнього середовища. Особливо високою є волатильність балів за різних сценаріїв для Стратегічної цілі 1 – Розвинута, конкурентоздатна економіка та інвестиції. Розроблена в дисертації методика оцінки реалізації стратегії за допомогою сценарного методу на прикладі однієї громади може використовуватися як базис в інших територіальних громадах для прогнозу реалістичності стратегії та підвищення її ефективності впровадження.

В Україні розбудова державного, приватного та громадського партнерства є абсолютно новим явищем і досвідом для суспільства, зокрема на сільських територіях. Основою дослідження постало розв'язання проблеми відсутності стандартизованих процедур оцінки стратегій розвитку сільських громад в нашій країні. Тому одним із завдань в дисертації було провести оцінку стратегій кількох громад в Україні, що могли б у середньо- або довгостроковій перспективі, після набуття Україною членства у Європейському Союзі, взяти участь у формуванні локальної групи дій на підставі спільності цілей свого розвитку.

Апробацію запропонованої методики проведено на прикладі трьох громад Львівщини: Радехівської, Великомоствівської і Добровірівської. Відповідно до стратегій розвитку досліджуваних громад було обрано ключові показники для оцінки їх ефективності на основі статистичних даних у відкритому доступі (табл. 5).

Таблиця 5

**Показники ефективності Радехівської, Великомоствівської
і Добровірівської територіальних громад Львівської області***

Показник	Радехівська	Великомоствівська	Добровірівська
Місце за доходами загального фонду бюджету громади (без трансфертів) на 1 особу серед 73 громад Львівської області (1 місце = 73 бали, 73 місце = 1 бал)	51	65	60
Індекс податкоспроможності за 2023 рік	0,76	1,8	1,1
Місце за видатками місцевого бюджету на 1 особу за I квартал 2023 р. серед 73 громад Львівської області (1 місце = 73 бали, 73 місце = 1 бал)	57	50	49
Рівень самодостатності (100 % рівень дотаційності на IV квартал 2021 р.)	95,5 %	89,7 %	100,2 %
Капітальні видатки на 1 мешканця у IV кварталі 2021 р.	623,5	960,5	1684,2
Відсоток доходів загального фонду бюджету громади у IV кварталі 2021 р. не спрямований на утримання апарату управління (100 % видатки на апарат управління до суми доходів загального фонду)	84,6 %	80,4 %	70,6 %
Середня вартість навчання 1 учня у IV кварталі 2021 р.	44813,7	35925	36135,1
Середній бал НМТ у 2022 р. серед випускників 2022 р.	470	463	482

Продовження таблиці 5

Кількість зареєстрованих юридичних осіб на 1 січня 2022 р. у співвідношенні на 10 тис. населення	180,57	108,78	114,56
Кількість зареєстрованих ФОП на 1 січня 2022 р. у співвідношенні на 10 тис. населення	249,89	169,78	216,7
Темп приросту населення у 2022 р. порівняно з 2020 р.	0,99	0,97	0,99

Примітка. *Розраховано авторкою на основі статистичних даних Радехівської, Великомоствівської та Добротвірської територіальних громад Львівської області

На основі проведеного аналізу визначено, що цілі і стратегія найповніше реалізовані в Радехівській територіальній громаді. Це й було науково і практично обґрунтованою підставою для висновку, що територіальні громади Львівської області обрали ефективний шлях розвитку та здатні впровадити розроблені стратегії.

На основі часткового ступеня реалізації деяких показників обчислено рівень виконання окремих цілей і стратегії в цілому (табл. 6).

Таблиця 6

Ступінь реалізації окремих цілей і загальної стратегії у трьох громадах Червоноградського району Львівської області*

Стратегія у цілому	Окрема ціль	Рівень виконання					
		окремих цілей			стратегії		
		Радехівська	Велико-моствівська	Добротвірська	Радехівська	Велико-моствівська	Добротвірська
Розвинута і конкурентоздатна економіка		0,882	0,809	0,838	0,914	0,859	0,882
	Розвиток людського потенціалу	0,996	0,989	0,995			

Примітка. *Розраховано авторкою на основі Стратегій Радехівської, Великомоствівської та Добротвірської територіальних громад Львівської області

Дані табл. 6 свідчать, що цілі і стратегія найповніше були реалізовані в Радехівській територіальній громаді. Щодо окремих цілей: Великомоствівська територіальна громада (ціль 1 досягнута на 81 %) та Радехівська територіальна громада (ціль 2 досягнута на 99,6 %).

Науково обґрунтована оцінка реалізації стратегій окремих громад Львівської області й попередньо проведений аналіз діяльності об'єднання польських гмін Локальної групи діяльності «Фруктова стежка» дають змогу дійти висновку, що українські громади мали б активніше використовувати польський досвід та об'єднуватися чи створювати місцеві групи громад на основі спільності цілей, незважаючи на наявність між собою певних відмінностей.

У дисертації авторкою на основі досвіду Люблінського воєводства висунуто гіпотезу, що об'єднання трьох сусідніх громад в одну локальну групу забезпечить ефект масштабу і підвищить їхній потенціал для успішної реалізації цілей стратегії розвитку.

Науковою новизною дисертації є й застосування кластерного методу (метод k -середніх (формула 1) та ієрархічний метод) при дослідженні ефективності територіального партнерства (табл. 7):

$$\sum_{i=1}^n d(x_i, m_j(x_i))^2, \quad (1)$$

де d – відстань; m_j – центр кластера, якому на j -й ітерації приписаний i -й об'єкт даних x_i .

Кластеризація досліджуваних територіальних громад Львівської області*

№ з/п	Громада	Кластер	Відстань
а) за методом <i>k</i> -середніх			
1	Радехівська міська територіальна громада	1	0,000
2	Великомостівська міська територіальна громада	2	377,659
3	Добротвірська сільська територіальна громада	2	377,659
б) за ієрархічним методом			
1	Радехівська міська територіальна громада	1	
2	Великомостівська міська територіальна громада	2	
3	Добротвірська сільська територіальна громада	2	

Примітка. *Розраховано авторкою на основі статистичних даних Радехівської, Великомоствівської та Добротвірської територіальних громад Львівської області

Методом *k*-середніх визначено два окремих кластери, тобто математичний аналіз підтверджує недоцільність об'єднання громад у межах однієї групи.

На підставі даних аналізованих стратегій трьох громад і доступних сьогодні показників оцінки ефективності територіального партнерства побудовано матрицю значень індексів інтегральних ефектів діяльності потенційного Локального кластера за рівнем наближення (рис. 6).

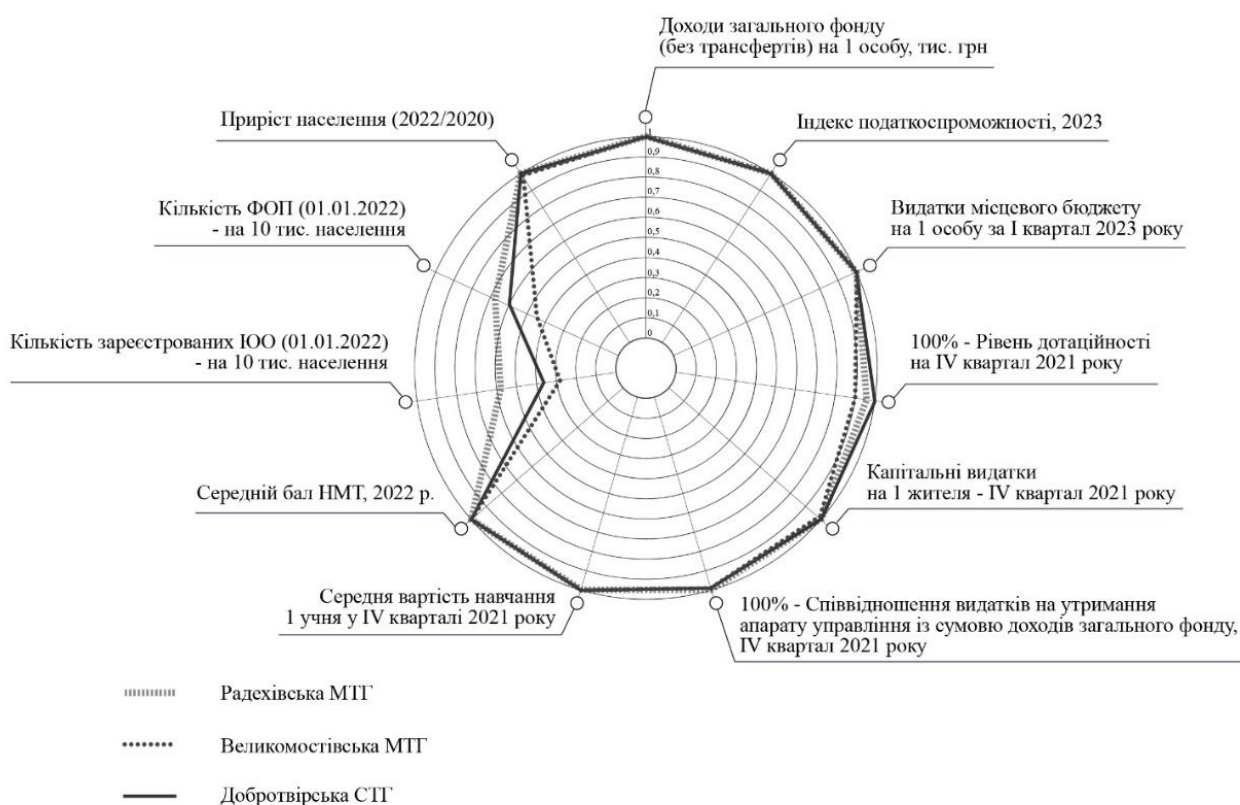

Рис. 6. Полярна діаграма динаміки порівняння показників територіальних громад на 1 особу населення із відповідним середньообласним рівнем*

Примітка. *Розраховано авторкою на основі статистичних даних Радехівської, Великомоствівської та Добротвірської територіальних громад Львівської області

Отже, відзначене дає підставу для висновку, що створення та діяльність подібних організаційно-економічних структур, тобто Локальних територіальних кластерів, будуть результативними на території України.

Основою концепції сталого сільського розвитку є стратегія, яка передбачає зміну економічних відносин з акцентом на багатофункціональності економічної діяльності, насамперед, за рахунок неаграрних видів діяльності. Саме це й зумовило зміст пропонованої моделі сталого сільського розвитку в цілому, основою якої є стратегія, що передбачає зміну економічних відносин з наголосом на багатофункціональності економічної діяльності (рис. 7).

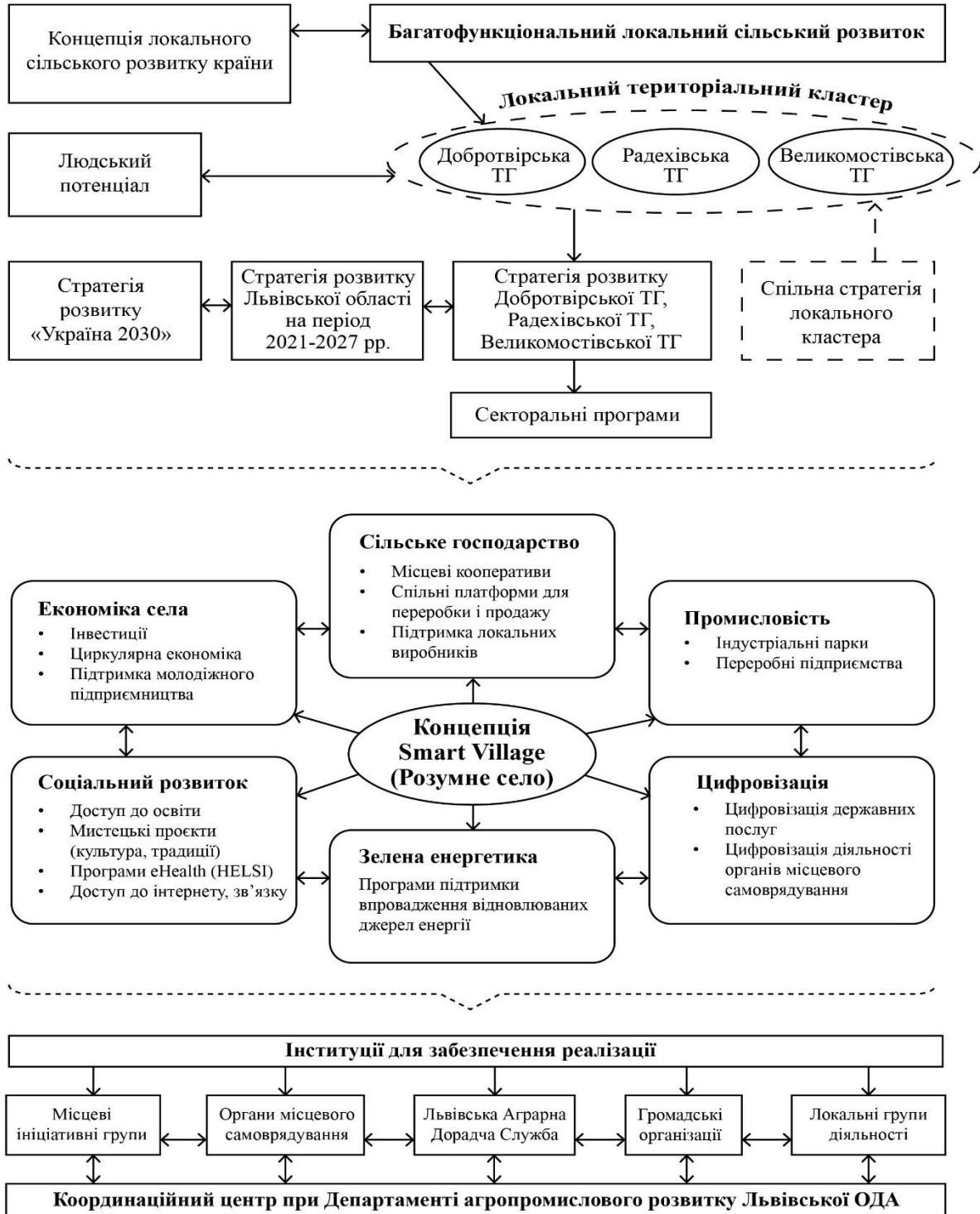

Рис. 7. Модель стратегічного планування локального сільського розвитку Львівської області на засадах територіального партнерства на період до 2030 року*

Примітка. *Розроблено авторкою

У дисертації, на основі концепції сталого сільського розвитку, запропоновано розроблення цільової стратегії, яка передбачає зміну економічних відносин з наголосом на багатофункціональний розвиток сільських територій, насамперед, за рахунок диверсифікації виробничо-господарської діяльності в напрямі відповідності цілям сталого розвитку. Важливим фактором при цьому є утворення територіальних партнерств, які мають забезпечити дієвість впливу реалізованих проєктів.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуальної науково-прикладної проблеми – обґрунтування теоретико-методологічних і методичних засад стратегічного планування багатофункціонального сільського розвитку, визначено систему індикаторів впливу на ефективну реалізацію локальних стратегій територіальних громад України. Процеси євроінтеграції і пріоритетності сталого розвитку сільських територій, посилення співпраці між територіальними одиницями для підвищення ефективності зумовили вибір теми дослідження, в якому сформовано науково-методологічні та науково-практичні висновки і пропозиції, спрямовані на вирішення поставлених завдань у дисертаційному дослідженні. Це дозволило зробити такі висновки:

1. У теоретичному аспекті для парадигми сталого сільського розвитку в умовах інтеграції у європейський простір необхідним є затребуваність нової сучасної селозберігаючої моделі розвитку, яка б передбачала включення до економіки села несільськогосподарських функцій. З цією метою у дисертації запропоновано при стратегічному плануванні використовувати багатофункціональність сільського розвитку, як одну з основних категорій державної аграрної політики України.

2. У процесі проведення дослідження доведено, що стратегічне планування сталого сільського розвитку є одним із найефективніших механізмів реалізації довгострокової регіональної політики в Європейському Союзі, зокрема, для спрямування та активізації сільської спільноти. Тому при розробленні національних стратегічних документів України, зокрема Комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій доцільно враховувати удосконалену в дисертації систему стратегічного планування сільського розвитку. Запропоновано на основі проведення наукового дослідження авторське трактування поняття «стратегічне планування сталого сільського розвитку» як процесу сукупного ряду послідовних дій, спрямованих на поставлення і досягнення певного результату в довгостроковій перспективі на базі сценарної моделі багатофункціонального розвитку сільських територій.

3. Для визначення ефективності стратегічних документів на різних рівнях планування доцільно використовувати комплекс індикаторів (індикатори спроможності та змістовні індикатори). За основу в методології обрано ключовий стратегічний європейський документ за напрямом – Green Deal. Запропонована методологія дозволяє оцінити стратегії розвитку на відповідність пріоритетам діяльності територіальних громад.

4. Встановлено, що сучасний стан сільського розвитку України характеризується кризовими явищами в економіці та соціальною нерівністю. При цьому спостерігається пряма залежність сільського розвитку від економічного рівня розвитку сільських територій. Використання теоретичного та емпіричного досвіду країн Європейського Союзу дозволить наблизити національну політику щодо розвитку сільських територій до європейських стандартів і вимог відповідно до стратегічної мети економічної політики України.

5. За результатами дослідження розроблено модель сільського розвитку, сутність якої полягає у формуванні дієвого механізму налагодження співпраці між різними суб'єктами господарської діяльності. Ця модель може бути використана як місцевими громадами, так і при реалізації в Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року чи Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки.

6. Керуючись сучасними підходами щодо збалансованого багатофункціонального сільського розвитку, доведено необхідність поширення сільського підприємництва в Україні як основного фактору сільського розвитку. Це підтверджується тенденціями щодо зростання самозайнятості населення навіть в умовах війни. Отже, розвиток малого підприємництва в найближчому майбутньому має стати основним рушієм сільського розвитку. У зв'язку з цим доцільно в модель стратегічного планування сільського розвитку ввести компонент «розвиток сільського підприємництва».

7. Територіальне партнерство дає змогу дієвіше й масштабніше впливати на добробут сільських територій. Це доведено ефективною діяльністю Локальних груп, які функціонують в ЄС відповідно до програми LEADER в межах європейської програми розвитку сільських територій. За результатами дослідження запропоновано модель співпраці на місцевому рівні з використанням територіального партнерства, як успішного прикладу системного планування для забезпечення сталого сільського розвитку.

8. Розроблено модель взаємодії стратегічних документів для територіальних громад Львівської області із залученням територіального партнерства на різних рівнях планування. Результати дослідження на прикладі трьох громад свідчать про те, що територіальне партнерство сприятиме активізації підприємницького потенціалу жителів громади, створенню робочих місць, збільшенню власних надходжень до бюджету, збереженню місцевої культури та стилю життя.

9. З метою прийняття зважених управлінських рішень щодо інноваційного сільського розвитку обґрунтовано доцільність застосування стратегії Smart Villages (розумні села), яка сконцентрована на програмах – ефективні села, ланцюги постачання їжі та напоїв, підприємництво в сільській місцевості. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що концепція сільського розвитку Smart Villages є успішним прикладом позитивних трансформацій сільських територій в ЄС, які доцільно імплементувати в Україні. В основі запропонованої моделі лежить налагоджена співпраця з об'єднанням різних інституцій на місцевому рівні для стимулювання сільського розвитку.

10. У дисертації узагальнено та систематизовано науково-методичні підходи щодо оцінки ефективності інноваційно-інвестиційного співробітництва на основі застосування моделі Triple Helix (потрійна спіраль). Апробацію проведено на прикладі Люблінського науково-технологічного парку, результати діяльності якого підтверджують ефективність цієї моделі на основі інтеграції держави, науки та бізнесу для стимулювання інноваційного розвитку, створюючи платформу для інноваційного розвитку сільських територій і зміцнення економіки країни в цілому. Відповідно й запропоновано використання моделі Triple Helix як ключового інструменту для забезпечення сталого соціально-економічного і екологічного зростання сільських територій України.

11. Розроблено і запропоновано методика моніторингу оцінки стратегій територіальних партнерств для їх ефективної реалізації. Доведено доцільність проведення оцінки ефективності конкретного показника територіальної одиниці у відношенні до середньорегіонального (в розрахунку на 1 особу населення), що дозволяє оцінити прогрес реалізації стратегії. Застосування цієї методики на практиці дасть підстави стверджувати про рівномірний прогрес усіх територіальних одиниць, які входять до складу територіального партнерства.

12. Для активізації відтворювальних процесів при стратегічному плануванні інноваційного сільського розвитку в роботі обґрунтовано необхідність впровадження зеленої економіки для створення власної стратегії фінансової стабільності та раціонального використання природних ресурсів. На основі чинного стратегічного документа «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року», який безпосередньо пов'язаний з політикою сільського розвитку, доцільно застосувати успішний європейський досвід при підготовці планів повоєнної відбудови України.

13. Здійснено сценарне прогнозування для ефективного сільського розвитку на прикладі стратегії Добротвірської територіальної громади Львівської області, на основі

методу раціональної оцінки розроблено бальну систему для визначення впливу сильних і слабких сторін на реалізацію конкретного завдання в стратегії розвитку. Універсальність методу полягає у відсутності обмежень щодо його застосування на різних рівнях ієрархічного поділу при розробленні стратегії.

14. У дисертації розроблено комплексну модель стратегічного планування локального сільського розвитку із застосуванням кластерного моделювання, через урахування спільних цілей щодо розвитку обраного пріоритетного сектору та запропоновано економіко-математичну модель оцінювання субстратегій локальних партнерства на основі показників багаторівневого розвитку економічної діяльності територіальних громад України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Kostetska I. Planowanie strategiczne rozwoju obszarów wiejskich: przykład Ukrainy i Polski. Iwano-Frankowsk, 2021. 144 s.

2. Костецька І. І. Стратегічне планування сільського розвитку територіальних громад України: монографія. Дрогобич, 2023. 235 с.

Статті у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

3. **Kostetska I.**, Berezyak I. Social entrepreneurship as an innovative solution mechanism of social problems of society. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2014. Vol. 36. No. 3. P. 569–577. *(Здобувачкою виокремлено особливість розвитку соціального підприємництва).*

4. Kostetska I. Improving of Business Planning Using the Method of Fuzzy Numbers. Journal of Management and Business Administration. 2016. Vol. 24. Issue 3. P. 47–61.

5. Yermakov O., **Kostetska I.** Kierunki rozwoju obszarów wiejskich w Ukrainie i w Polsce. Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska, sectio B Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia. 2022. Vol 77. S. 91–110. *(Здобувачкою виокремлено напрями розвитку сільських територій в Україні та Польщі).*

6. Yermakov O., **Kostetska I.** Environmental Challenges of The Green Economy: Case of Ukraine. JESSD-2022 IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 1111. 2022. 012002. *(Здобувачкою виокремлено особливість зеленої економіки для подолання екологічних викликів).*

7. **Kostetska I.**, Baran-Zgłobicka B. Environmental policy in rural development management involving territorial partnerships. Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum. 2024. Vol. 23 (2). P. 227–241. *(Здобувачкою запропоновано залучення Локальних груп діяльності до системи екологічного менеджменту в стратегічному плануванні).*

8. Kozak L., **Kostetska I.**, Bereziak I. Environmental Facility of Food Products as a Factor of Market Positioning. Studia Ecologiae et Bioethicae. 2024. Vol. 22. No. 3. *(Здобувачкою проведено дослідження щодо визначення факторів впливу на довіру споживачів до якості харчових продуктів в Україні).*

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

9. **Костецька І. І.**, Костіна Т. Ю. Сучасна практика застосування бізнес-планування в інвестиційних проектах. Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. 2015. Вип. 13. С. 174–180. *(Здобувачкою виокремлено особливість застосування бізнес-планування в інвестиційних проектах).*

10. Губені Ю., **Костецька І. І.**, Оліщук П., Коверко Ю. Вдосконалення бізнес-планування та підвищення його ефективності в сільськогосподарських підприємствах.

Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. 2016. № 23 (5). С. 9–14. *(Здобувачкою виокремлено особливість бізнес-планування для підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств).*

11. Губені Ю. Е., **Костецька І. І.** Організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств у Чеській республіці: підприємницька структура. Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія «Економіка». 2019. Вип. 14. С. 112–115. *(Здобувачкою виокремлено особливості організаційної структури сільськогосподарських підприємств).*

12. **Костецька І. І.**, Крайчук С. О. Стратегічне планування в туристичній галузі як елемент підтримки багатофункціонального розвитку сільських територій: європейський досвід та українські реалії. Ефективна економіка. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.pauka.com.ua/?op=1&z=8415>. *(Здобувачкою виокремлено особливість стратегічного планування в розвитку туристичної галузі сільських територій).*

13. Костецька І. І. Особливості розвитку сільських територій Польщі. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/935>.

14. **Костецька І. І.**, Стрільчук Р. М. Кооперація як інструмент розвитку сільських територій: приклад Польщі. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2021. Т. 32 (71). № 1. С. 58–62. *(Здобувачкою виокремлено особливість кооперації на прикладі Польщі).*

15. **Костецька І. І.**, Крайчук О. В. Вплив кластерів на розвиток сільських територій. Приазовський економічний вісник. 2021. № 1 (24). С. 151–154. *(Здобувачкою виокремлено особливість впливу кластерів на розвиток сільських територій).*

16. Єрмаков О. Ю., **Костецька І. І.** Роль індустріальних парків для стратегічного розвитку територій. Економічний простір. 2021. № 174. С. 90–94. *(Здобувачкою виокремлено особливість впливу індустріальних парків на стратегічних сільських розвиток).*

17. Костецька І. І. Система просторового планування в Польщі як приклад ефективного розвитку територіальних громад в Україні. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2022. Т. 21. Вип. 3 (52). С. 141–152.

18. Костецька І. І. Розвиток smart villages в управлінні сільськими територіями в Польщі з використанням локального партнерства. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2022. № 2 (81). С. 164–170.

19. Костецька І. І. Екологічна політика в контексті сільського розвитку. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки. 2023. Вип. 3 (70). С. 79–83.

20. Костецька І. І. Сільський розвиток із залученням територіального партнерства. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: економіка та менеджмент. 2023. Вип. 3 (95). С. 43–48.

21. Коблянська І. І., **Костецька І. І.** Навички і потреби представників академічної спільноти України в контексті концепції відкритої науки. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2023. Вип. 4 (77). С. 42–54. *(Здобувачкою виокремлено значимість відкритої науки для представників академічної спільноти).*

22. Костецька І. Сільський розвиток із залученням територіального партнерства: приклад Словацької Республіки. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 66. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4573>.

Статті у наукових виданнях інших держав

23. Hubeni Yu., **Kostetska I.** Improving of business planning mechanism in agricultural enterprises. Zeszyty naukowe. Wyższej Szkoły Humanistyczno-Przrodniczej Studium Generale Sandomiriense. 2016. NR 1. S. 125–138. *(Здобувачкою виокремлено особливість застосування бізнес-планування для сільськогосподарських підприємств).*

24. Kostetska I. Perspektywy decentralizacji na Ukrainie: doświadczenia Polski. Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne. 2021. Vol 7. S. 47–61.

25. Kostetska I. Znaczenie funkcjonowania rolniczych grup producenckich w rozwoju obszarów wiejskich Ukrainy. Przegląd Europejski. 2022. Vol. 2022. No. 1.

26. **Kostetska I.**, Moldovan E., Stępniewski T. Methods for assessing the potential of local strategies and programmes in the field of energy and energy efficiency in communities of Ukraine. Sprawy Międzynarodowe. 2023. *(Здобувачкою виокремлено особливість оцінки потенціалу місцевих стратегій і програм у територіальних громадах України).*

27. Kostetska I. The Application of Strategic Planning in the Development of Rural Areas: an example of Poland for Ukraine. Green, Blue and Digital Economy Journal. 2023. Vol. 4. No. 4. P. 7–18.

28. Kostetska I. Evaluating the implementation of rural hromads development strategies in Ukraine. Scientific papers of Silesian University of Technology Organization and Management. 2024. No. 191. P. 277–289.

Стаття в іншому науковому виданні

29. Костецька І. І. Сталий розвиток сільських територій: європейський досвід і українські реалії. Економічні студії. 2020. № 1 (27). С. 91–95.

Тези наукових доповідей

30. **Костецька І. І.**, Оліховська М. В., Оліховський В. Я. Інституційний аналіз як метод бізнес-планування діяльності підприємств агробізнесу. Теоретичні основи і практичні аспекти використання ресурсощадних технологій для підвищення ефективності агропромислового виробництва і розвитку сільських територій: Міжнародний науково-практичний форум, м. Львів, 18–20 вересня 2013 року: тези доповіді. Львів, 2013. С. 375–379. *(Здобувачкою виокремлено особливість методу бізнес-планування для підприємств агробізнесу).*

31. **Костецька І. І.**, Оліховська М. В., Гилка М. Д. Формування та розвиток інвестиційних проєктів аграрного сектору України в умовах ЄС. Соціально-психологічні та економіко-правові аспекти управління людськими ресурсами у ХХІ столітті: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Львів, 5 червня (12 листопада) 2013 року: тези доповіді. Львів, 2013. С. 116–121. *(Здобувачкою виокремлено особливість інвестиційних проєктів в аграрному секторі України).*

32. **Костецька І. І.**, Цьона Н. Значення фінансового планування в бізнес-плані сільськогосподарських підприємств. Теоретичні основи і практичні аспекти використання ресурсощадних технологій для підвищення ефективності агропромислового виробництва і розвитку сільських територій: XV Міжнародний науково-практичний форум, м. Дубляни, 24–26 вересня 2014 року: тези доповіді. Дубляни, 2014. С. 439–442. *(Здобувачкою виокремлено особливість фінансового планування для аграрних підприємств).*

33. Костецька І. І. Соціальне підприємництво: вітчизняний і зарубіжний досвід. Вища освіта і наука України в контексті європейського освітнього простору: XV Всеукраїнська викладацька конференція, м. Хуст, 13–14 травня 2015 року: тези доповіді. Хуст, 2015. С. 625–630.

34. Костецька І. І. Підвищення ефективності бізнес-планування з використанням сучасних технологій. Аграрна наука, освіта, виробництво: європейський досвід для України: Міжнародна науково-практична конференція, м. Житомир, 17–18 листопада 2015 року: тези доповіді. Житомир, 2015. С. 567–572.

35. Оліховська М. В., **Костецька І. І.** Економіко-суспільна значимість функціонування соціального підприємництва в Україні. Суспільні трансформації і безпека: людина, держава, соціум: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Львів, 11 червня 2015 року: тези доповіді. Львів, 2015. С. 141–144. *(Здобувачкою виокремлено особливість функціонування соціального підприємництва в Україні).*

36. Костецька І. І. Розвиток форм бізнес-планування у сільськогосподарських підприємствах. Секторальні асиметрії розвитку національної економіки: механізми подолання в умовах нових викликів та факторних обмежень: Всеукраїнська наукова інтернет-конференція з міжнародною участю, м. Тернопіль, 29 травня 2015 року: тези доповіді. Тернопіль, 2015. С. 71–73.

37. **Костецька І. І.**, Пилип Н. Ю. Вдосконалення бізнес-планування у сільськогосподарських підприємствах. Modern transformation of economics and management in the era of globalization: International Scientific Conference, January 29, 2016. Klaipeda, Lithuania, 2016. P. 90–93. *(Здобувачкою виокремлено переваги бізнес-планування для сільськогосподарських підприємств).*

38. **Костецька І. І.**, Костіна Т. Ю. Сучасні особливості фінансового забезпечення сільського господарства у Франції. Особистість, суспільство, політика: III Міжнародна науково-практична конференція, м. Люблін, Польща, 15–16 лютого 2016 року: тези доповіді. Люблін, 2016. С. 83–86. *(Здобувачкою виокремлено особливість сільського господарства у Франції).*

39. **Костецька І. І.**, Оліховська М. В., Костіна Т. Ю. Розвиток соціального підприємництва. Суспільні трансформації і безпека: людина, держава, соціум: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Львів, 17 червня 2016 року: тези доповіді. Львів, 2016. С. 98–101. *(Здобувачкою виокремлено особливості розвитку соціального підприємництва).*

40. Костецька І. І. Децентралізація в Польщі. Чи можливий приклад для України? Проблеми реалізації та захисту прав людини та громадянина в умовах розвитку верховенства права: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів, 10–12 грудня 2019 року: тези доповіді. Львів, 2019. С. 74–77.

41. **Костецька І. І.**, Оліховська М. В. Механізм державного регулювання залучення інвестицій у розвиток економіки. Вектори модернізації економіки України в контексті сталого розвитку: Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція, м. Луцьк, 20–21 травня 2021 року: тези доповіді. Луцьк, 2021. С. 37–45. *(Здобувачкою виокремлено особливості механізму залучення інвестицій для розвитку економіки).*

42. Костецька І. І. Кооперація, як інструмент для розвитку сільських територій при стратегічному плануванні. Актуальні питання економічних, суспільних, правових та гуманітарних наук і їх інформаційне забезпечення: XXI Всеукраїнська викладацька науково-практична конференція, м. Хуст, 25–26 травня 2021 року: тези доповіді. Хуст, 2021. С. 42–44.

43. **Костецька І. І.**, Лавренюк А. Ю. Роль академічної мобільності у формуванні конкурентоспроможності закладів вищої освіти Сучасні тенденції розвитку фінансових та інвестиційно-інноваційних процесів України: V Міжнародна науково-практична конференція, м. Вінниця, 25 лютого 2022 року: тези доповіді. Вінниця, 2022. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/fiip/fiip2022/paper/viewFile/14453/12223> *(Здобувачкою виокремлено значення і переваги академічної мобільності при формуванні кар'єри фахівця).*

44. Kostetska I. Rola parków przemysłowych w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich. II Międzynarodowa konferencja naukowa gospodarowanie przestrzenią a zasoby przyrodnicze przestrzeń kulturowa i środowisko przyrodnicze na tle zmian klimatu. Kazimierz Dolny, 9–10 czerwca 2022. P. 49.

45. Костецька І. І. Модель створення індустріальних парків для ефективного розвитку територій. Організаційно-економічні та соціальні складові розвитку підприємництва: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 165-річчю заснування університету та 70-річчю створення економічного факультету, м. Львів, 25 травня 2022 року: тези доповіді. Львів, 2022. С. 318–320.

46. Костецька І. І. Перспектива розвитку «зеленої економіки» для продовольчої безпеки України. Актуальні питання економіки, обліку, управління і права в сучасних умовах: Міжнародна науково-практична конференція, м. Полтава, 22 липня 2022 року: тези доповіді. Полтава, 2022. С. 11–14.

47. Костецька І. І. Smart Villades в управлінні сільськими територіями в Польщі. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи: VIII Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 23–24 вересня 2022 року: тези доповіді. Одеса, 2022. С. 135–136.

48. Єрмаков О. Ю., **Костецька І. І.** Зелена економіка в повоєнному розвитку України. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції: IX Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Миколаїв, 26–28 жовтня 2022 року: тези доповіді. Миколаїв, 2022. С. 14–16. *(Здобувачкою виокремлено особливість зеленої економіки в програмах повоєнної відбудови України).*

49. **Kostetska I.**, Moldovan E. Methods for assessing the potential of local strategies and programs in the field of energy and energy efficiency in communities of Ukraine. Future-ready geography: Conference, April 2023, Kraków. P. 43–44. *(Здобувачкою виокремлено методіку визначення потенціалу стратегій розвитку територіальних громад).*

50. **Kostetska I.**, Baran-Zgłobicka B. Environmental policy in rural development management using territorial partnerships. Problems of Environmental Protection and Development: 26th International Scientific Conference. 2023. P. 26–27. *(Здобувачкою виокремлено переваги територіального партнерства при розробці спільної екологічної політики).*

51. **Костецька І. І.**, Молдован Е. Методика оцінки локальних стратегій і програм в енергетичних громадах України. Актуальні проблеми теорії та практики в галузі економіки, права, соціально-гуманітарних наук в умовах воєнного стану: XXIII Всеукраїнська викладацька науково-практична конференція, м. Хуст, 28 квітня 2023 року: тези доповіді. Хуст, 2023. С. 35–37. *(Здобувачкою виокремлено особливість стратегій і програм розвитку в монопрофільних територіальних громадах).*

52. Baran-Zgłobicka B., Kostetska I. Perspektywy środowiskowe i społeczne w zarządzaniu rozwojem obszarów wiejskich z wykorzystaniem partnerstw terytorialnych (przykład Polski i Ukrainy). Rozwój Obszarów Wiejskich a Zasoby Przyrodnicze: III Międzynarodowa Konferencja Naukowa Gospodarowanie Przestrzenią a Zasoby Przyrodnicze, Janów Lubelski, Polska, 19–21 czerwca 2024. Janów Lubelski, 2024. P. 48–49. *(Здобувачкою виокремлено переваги територіальних партнерств для сталого сільського розвитку).*

53. Єрмаков О. Ю. **Костецька І. І.** Сценарне прогнозування стратегічного розвитку сільських територіальних громад. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції: IX Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Миколаїв, 23–25 жовтня 2024 року: тези доповіді. Миколаїв, 2024. С. 28–30. *(Здобувачкою проведено оцінку ймовірності реалізації стратегічних цілей за різних сценаріїв розвитку зовнішнього середовища).*

АНОТАЦІЯ

Костецька І. І. Стратегічне планування сільського розвитку. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2024.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретичних і методологічних засад та розробленню практичних рекомендацій щодо ефективного стратегічного планування територіальних громад для забезпечення сталого сільського розвитку в Україні. У дисертації розроблено пропозиції до концепції багатofункціонального розвитку сільських територій, запропоновано інструменти для систематизації селозберігаючої моделі, концептуалізовано організаційно-економічний механізм систематизації стратегічного планування з метою забезпечення сталого сільського розвитку, розроблено механізм комплексної оцінки стратегій розвитку територіальних громад з використанням територіального партнерства для збільшення ефекту покращення діяльності. Інший напрям досліджень полягає

у визначенні цільових орієнтирів за індикаторами основних показників сільського розвитку, для проведення постійного моніторингу виконання стратегічних цілей територіальних громад шляхом періодичного аналізу, візуалізації відповідних даних у вигляді інфографіки, а також щорічної системної оцінки стану розвитку територіальних громад для підвищення рівня сільського розвитку.

Ключові слова: стратегічне планування, сільський розвиток, сільські території, громади, гміни, екологічна політика, територіальне партнерство, стратегія розвитку, індикатори моніторингу, моніторинг стратегій, кластерне моделювання, Smart Villages, Локальні групи діяльності, Європейський Союз.

ANNOTATION

Kostetska I. I. Strategic Planning of Rural Development. Qualifying scientific work with manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences in the specialty 08.00.03 «Economics and Management of the National Economy». National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Kyiv, 2024.

The dissertation work is devoted to the substantiation of theoretical and methodological foundations and the development of practical recommendations for effective strategic planning of territorial communities to ensure sustainable rural development in Ukraine. The dissertation developed proposals for the concept of multifunctional development of rural areas, proposed instruments for the systematization of the rural preservation model, conceptualized an organizational and economic mechanism for the systematization of strategic planning in order to ensure sustainable rural development, developed a mechanism for comprehensive assessment of strategies for the development of territorial communities using territorial partnerships to increase the effect of improving activities .

The methodological basis for the formation of institutional mechanisms of modernization of strategic planning of rural development is analyzed. It is proved that the efficiency of systematic strategic documents at different levels of planning is advisable to determine with the help of an advanced system of indicators (proposed capabilities and content indicators). The methodology developed by the author allows you to evaluate the development strategies for compliance with the priorities of the territorial unit.

The trends of rural development were considered and a comparison of the development of rural areas of Ukraine and Poland was made. It was established that the basis of the transition to integrated (multifunctional) rural development is the use of already available resources to limit the growing tendency to develop new territories. A comprehensive comparative diagnosis of the organizational and legal forms of management in the rural areas of Ukraine and Poland, which are significantly different, was conducted. Based on the results of the study, a model for the development of entrepreneurial activity in rural areas through the creation of multifunctional cooperatives is proposed. It is the union of several entrepreneurs that will ensure competitiveness in the market. It is advisable to use the author's model as an effective instrument for any entrepreneurial activity.

Local Activity Groups (LAGs) were considered as a successful example of interdisciplinary partnership for the benefit of the local community. According to the conducted research, scientific and practical recommendations were developed regarding the importance and prospects of territorial partnership for effective rural development. A model of cooperation at the local level using territorial partnership is proposed as a successful example for systemic planning to ensure sustainable rural development.

Conceptual principles of innovative strategic rural development are studied, taking into account the main evolutionary approaches, with adaptation to the national characteristics of the country. A model of innovative rural development for the implementation of the Smart Villages Strategy is proposed. It is proved that the concept of rural development 'Smart Villages'

is a successful example of positive transformations of rural areas in the EU, which should be implemented in Ukraine.

The organizational and economic mechanism of the monitoring methodology for evaluating local strategies of territorial partnerships for effective implementation has been improved. Target benchmarks for indicators of the main indicators of rural development have been determined, for the continuous monitoring of the implementation of the strategic goals of territorial communities through periodic analysis, visualization of relevant data in the form of info graphics, as well as an annual systematic assessment of the state of development of territorial communities to increase the level of rural development. Proposals have been developed for the formation of a conceptual innovative cluster model for evaluating the effectiveness of the sub-strategy for the association of territorial communities by taking into account the common development goals of the selected priority sector. The feasibility of using the proposed cluster model for implementation in Ukraine has been proven. According to the results of the research, a model of strategic planning of sustainable rural development was developed.

The dissertation presents theoretical and methodological provisions, conclusions and recommendations, suitable for application in the practical activities of state-level executive bodies, local self-government bodies regarding raising the level of strategic planning to ensure effective rural development, as well as scientific research institutions in the field of scientific work in fields of research. Developments such as the improvement of the organizational and economic mechanism of the methodology for monitoring the assessment of local strategies for the effectiveness of their implementation, which ensures the fulfillment of a set of tasks and effective interaction at each of the hierarchical levels with new opportunities, limitations and challenges in the modern environment, are of high practical significance. This approach is due to a new vector of scientific research.

Key words: strategic planning, rural development, rural areas, communities, communes, environmental policy, territorial partnership, development strategy, monitoring indicators, strategy monitoring, cluster modeling, Smart Villages, Local Activity Groups, European Union.